

२०७५

नेपाल सरकार
हिउँ तथा पशुपन्दी विकास मन्त्रालय
सिन्धुद्वारा, काठमाडौं

यो काश्चित् ज्ञानं तस्य पशुपत्नी विकसतः स्वयं तस्यै विविधाट् भेषजान् तान् ददात्

नेपाल सरकार

नेपाल सरकार

कृषि तथा पशुपन्ध्री विकास मन्त्रालय

कृषि विभाग

राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसला वाली विकास केन्द्र

खुमलटार, ललितपुर

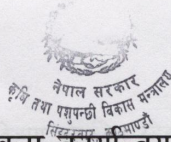
Handwritten signature

102 L. R.

8/

for

सचिव

बगर खेती कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५

स्वीकृत मिति: २०७५/६/....

पृष्ठभूमि

देशको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको एक तिहाई भन्दा बढी कृषि क्षेत्रबाट प्राप्त हुने र दुई तिहाई भन्दा बढी जनसंख्या रोजगारी तथा जीविकोपार्जनका लागि यस क्षेत्रमा निर्भर रहने भएकोले नेपालको अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको महत्वपूर्ण भूमिका रहेकोमा दुईमत छैन। नेपालको जमीन वर्षेनी नदी कटानबाट बगरमा परिणत भईरहेकाले खेतीयोग्य जमीन घट्दो क्रम बढिरहेको छ, जसले गर्दा समग्र उत्पादन र उत्पादकत्व बढ्न सकिरहेको छैन। यसै सन्दर्भमा बगरमा परिणत भएका नदी/खोला किनारका जग्गाहरूलाई उपयोग गरी भूमीहिन र न्यून आय भएका कृषकहरूलाई बगरमा तरकारी खेती गराई कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने गरी कृषकहरूको जीवनस्तर सुधार गर्ने उद्देश्यले नेपाल सरकारले आ.व. २०७३/७४ मा बगरखेती कार्यक्रमलाई विशेष महत्व दिई बजेट बक्तव्य मार्फत कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गरी बजेट व्यवस्था गरेको थियो र पुनः चालु आ.व.को स्वीकृत कार्यक्रममा बगरखेती प्रवर्द्धनका लागि बजेट विनियोजन भएको हुँदा सो कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन गर्न “बगर खेती कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५” तयार गरिएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:

- (१) यो कार्यविधिको नाम “बगर खेती कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५” रहेको छ।
- (२) यो कार्यविधि कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मितिबाट नेपालभर लागू हुनेछ।
- (३) यस आ.व. २०७५/०७६ मा बगर खेती कार्यक्रम सुनसरी, कपिलवस्तु, र कञ्चनपुर जिल्लाहरूमा संचालन गरिने छ। आगामी आ.व.हरूमा कार्यक्रम संचालन गरिने जिल्लाहरू वार्षिक कार्यक्रममा उल्लेख भएमा सोही बमोजिम र नभएमा राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसलावाली विकास केन्द्रले तोक्ने छ।

२. परिभाषा: (१) विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा-

- (क) “बगर खेती कार्यक्रम” (Riverbed/River Bank Farming Program) भन्नाले नदी/खोला किनारका खेर गैरहेका बगरमा संचालन गरिने तरकारी खेती/उत्पादन तथा विक्री वितरण भन्ने बुझ्नु पर्दछ।
- (ख) “बगर” भन्नाले नदी/खोला किनारको उकास जमीन भन्ने बुझ्नु पर्दछ।
- (ग) “तरकारी खेती” भन्नाले नदी/खोला किनारका बगरहरूमा लगाइने तरकारी बालीहरू जस्तै: लौका, घिरौला, फर्सी, जुकीनी, काक्रा, तरबुजा, खरबुजा, परवल, करेला तथा अन्य लहरे तरकारी वालीको खेती भन्ने बुझ्नु पर्दछ।

सचिव

३. उद्देश्य: (१) यस कार्यक्रमका उद्देश्यहरू देहाय बमोजिम रहेको छन् -

- (क) नदी/खोला किनारको बलौटे उकास जग्गाको सदुपयोग गरी तरकारीको उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गर्ने।
- (ख) न्यून आय भएका र भूमीहीन कृषकहरूलाई रोजगारी तथा आय आर्जनको अवसरहरू श्रृजना गरि जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सहयोग पुऱ्याउने।

परिच्छेद-२

बगर खेती कार्यक्रम तथा कार्यक्रम सञ्चालन विधि

४. बगर खेती कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने निकाय

- (१) यस कार्यविधि अन्तर्गत बगरमा तरकारी उत्पादन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।
- (२) यस कार्यक्रम संचालनमा प्रर्वनात्मक, अनुगमन तथा क्षमता विकास लगायतका क्रियाकलापहरू राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसलावाली विकास केन्द्रले गर्ने छ।
- (३) सम्बन्धित कृषि ज्ञान केन्द्रले जिल्लामा अनुदान रकम उपलब्ध गराउने, अभिमूखिकरण गोष्ठी, बजार व्यवस्थापन गोष्ठी, स्थलगत तालिम संचालन गर्ने साथै उक्त कार्यक्रमहरूको अनुगमन कार्य गर्नेछ।
- (४) बगर खेती कार्यक्रम तोकिएको जिल्लाको कृषि ज्ञान केन्द्र मार्फत संचालन हुनेछ।

५. बगर खेती कार्यक्रमको लागि कृषक समूह/कृषि सहकारी/कृषि फर्म/ कृषि कम्पनी तथा क्लष्टर छनौटका आधारहरू:

- (१) बगर खेती गरिने स्थल नदी/खोला किनार आसपासको उकास वा बगर हुनुपर्नेछ।
- (२) कार्यक्रममा भूमीहीन, न्यून आय भएका तथा सामाजिक रुपमा पछाडि पारिएका वर्गलाई विशेष प्राथमिकता दिईनेछ।
- (३) विगत वर्षदेखि बगरमा तरकारी खेती गर्दै आएका कृषक समूहको हकमा दफा ७ मा तोकिए बमोजिम थप क्षेत्र विस्तार भएको हुनु पर्नेछ भने पहिलो पटक बगरमा तरकारी खेती गर्न इच्छुक कृषक समूह, कृषि सहकारी, कृषि फर्म तथा कृषि कम्पनी पनि यस कार्यक्रममा संलग्न हुन सक्नेछन्।
- (४) बगर खेती आफ्नै जमीन, भाडा वा करारमा लिइएको जमीनमा गर्न सकिनेछ।
- (५) यो कार्यक्रम नदी/खोला किनारको आसपासको कृषक समूह, कृषि सहकारी, कृषि फर्म तथा कृषि कम्पनी मार्फत क्लष्टरमा संचालन गरिनेछ।
- (६) बगर खेती कार्यक्रम संचालनका लागि सम्बन्धित कृषि ज्ञान केन्द्रले जमीनको उपलब्धता, बगर खेतीको व्यवसायीकरणको संभावना लगायत अन्य आवश्यक मापदण्ड तयार गरि सोको आधारमा सम्बन्धित स्थानिय तहसँग समन्वय गरि क्लष्टर छनौट गर्नेछ।

६. बगर खेती कार्यक्रम संयोजक र नीजको दायित्व:

- (१) बगर खेती कार्यक्रमको संयोजन कृषि ज्ञान केन्द्रमा कार्यरत वागवानी विकास अधिकृतले गर्नेछ।

सचिव

(२) बागवानी विकास अधिकृतको दरबन्दी रिक्त भएमा वा नभएमा कृषि ज्ञान केन्द्रको प्रमुखले तोकेको अधिकृतले कार्यक्रमको संयोजन गर्नेछ

(३) कार्यक्रम संयोजकको दायित्व देहाय बमोजिम हुनेछ -

- क) कृषि ज्ञान केन्द्रबाट छनौट भएका क्लष्टरहरूमा बगर खेती कार्यक्रम संचालन गर्ने।
- ख) जिल्लामा बगर खेतीमा देखिएको समस्या हेरी सम्बन्धित विषय विशेषज्ञ, स्थानीय तह र कृषि ज्ञान केन्द्रको सहयोगमा प्राविधिक सेवादेवा, निरीक्षण, अनुगमन, समस्या समाधान जस्ता कार्यहरू गर्ने।
- ग) सम्पन्न कार्यहरूको अभिलेख राख्नुपर्नेछ र निर्दिष्ट फर्मेटमा राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसला विकास केन्द्रमा तोकिएको समयमा प्रगति प्रतिवेदन पेश गर्ने।
- घ) क्लष्टरका कृषक र विमा कम्पनीका बीचमा बगरमा गरिएको तरकारीको विमाका लागि समन्वयात्मक भूमिका निर्वाह गर्ने।

७. बगर खेती कार्यक्रम संचालन प्रक्रिया:

- (१) स्वीकृत कार्यक्रम तथा अख्तियारी प्राप्त भएपछि सम्बन्धित कृषि ज्ञानकेन्द्रले कार्यक्रम संचालन/कार्यान्वयन गर्नेछ।
- (२) सम्बन्धित ज्ञान केन्द्रले बगरखेती कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि क्लष्टर छनौट गरी कृषि फार्म, कृषि कम्पनी, कृषक समूह तथा कृषि सहकारी लाई जानकारी गराई कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि परिचालन गर्नुपर्नेछ।
- (३) छनौट गरीएका कृषि फार्म, कृषि कम्पनी, कृषक समूह तथा सहकारीसंग अनुसूची १ मा उल्लेखित भएको ढाँचामा संज्ञौता गरी स्वीकृत कार्यक्रम अनुसारका क्रियाकलापहरू कार्यान्वयन तथा संचालन गर्नुपर्नेछ।
- (४) यस कार्यक्रममा सहभागी हुन चाहने कृषि फार्म, कृषि कम्पनी, कृषक समूह तथा सहकारिले कम्तीमा प्रति क्लष्टर ५ विघा क्षेत्रफल बगरमा तरकारी खेती गर्नुपर्नेछ।
- (५) छनौट गरिएका क्लष्टरलाई आवश्यकता र मागको आधारमा यस कार्यक्रम मार्फत तालिका १ अनुसार प्रति क्लष्टर वढिमा एक लाख तीस हजार अनुदान रकम उपलब्ध गराइनेछ। छनौट गरिएका क्लष्टरले उत्पादन सामग्रीहरू खरिद गरि कार्य प्रारम्भ गर्नु पर्नेछ र बगरमा वाली स्थापित भएपछि कार्य सम्पादनको आधारमा वढिमा ५० प्रतिशत रकम पहिलो किस्ता वापत भुक्तानी गरिनेछ।

तालिका १ अनुदान प्रवाह सम्बन्धि विवरण

क्र.स.	विवरण	परिमाण
१	तरकारीको वीउ वितरण	आवश्यकता अनुसार
२	सिँचाई व्यवस्थापन सामग्री सहयोग	२ एच.पि. को पानी तान्ने पम्प, २ इन्चको सिचाई पाइप आदी
३	बजार व्यवस्थापन सामग्री सहयोग	क्रेट, तराजु आदी
४	रासायनिक विषाधि बाहेकका अन्य वैकल्पिक वाली	मोहिनी पासो, जैविक विषाधी, कलर ट्रयाप आदी

(Signature)

(Signature)

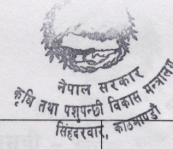
(Signature)

(Signature)

(Signature)

(Signature)

(Signature) **सचिव**

क्र.स.	विवरण	परिमाण
	संरक्षणका विधिहरूको लागि सहयोग	
५	विषाधि प्रयोग गर्ने उपकरण सहयोग	व्याट्रिवाट चल्ने स्प्रेयर, मास्क, एप्रोन आदी
६	तरकारी वालीको लागि स्थानियस्तरमा उपलब्ध सामग्रीबाट अस्थायी घरबार तथा छापो	आवश्यकता अनुसार
७	बगर जग्गा करार वा भाडामा लिने (आवश्यक भएमा)	प्रति क्लष्टर बढिमा रु १०,०००।- अनुदान
८	वजारीकरणको लागि प्रति विघा अनुदान नगद रु ५०००।-	उत्पादन तथा वजारीकरण सम्बन्धि विवरण प्राप्त भईसके पछि भुक्तानी दिने

(६) कार्यक्रम संयोजकले फिल्ड अनुगमन गरी सकेपछि अनुगमन प्रतिवेदनका आधारमा सम्झौता अनुसार सम्पादित क्रियाकलापको लागिबाँकी अनुदान रकम भुक्तानी गरिनेछ।

(७) यस कार्यक्रम अन्तर्गत छनौट भएका कृषक समूहले बसन्ते तरकारी वालीहरू जस्तै: लौका, धिरौला, फर्सी, जुकीनी, काँक्रो, तरबुजा, खरबुजा, परवर, करेला तथा अन्य लहरे तरकारी वालीको खेती गर्नुपर्नेछ।

८. **कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन:** (१) कृषि ज्ञान केन्द्रले जिल्लामा संचालित बगर खेती कार्यक्रमको प्रगति कम्पाईल गरी अनुसूची २ अनुसारको मासिक, चौमासिक र वार्षिक रुपमा प्रगति प्रतिवेदन तयार गरी सम्बन्धित प्रदेश भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय अन्तरगतका निकाय र राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसलावाली विकास केन्द्रमा तोकिएको समय भित्र पेश गर्नुपर्नेछ।

परिच्छेद-३

विविध

९. **अनुगमन तथा मूल्यांकन व्यवस्था:** (१) कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग, प्रदेश भूमी व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय एवं प्रदेश स्तरीय निर्देशनालयहरू र स्थानीय तहबाट आवश्यकता अनुसार एवं राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसला विकास केन्द्र र कृषि ज्ञान केन्द्रबाट नियमित अनुगमन गरिनेछ।

१०. **कारवाहीको व्यवस्था:** (१) कार्यक्रम सम्पन्न नगरी प्राप्त अनुदानलाई दुरुपयोग गरेको पाइएमा नेपाल सरकारको प्रचलित ऐन नियम तथा कानून बमोजिम कारवाही हुनेछ।

११. **प्रचलित कानून लागू हुने:** (१) बगर खेती कार्यक्रम कार्यान्वयनको सम्बन्धमा प्रचलित कानूनमा उल्लेख भएकोमा सोही बमोजिम तथा उल्लेख नभएको कार्यक्रमको हकमा यसै कार्यविधि बमोजिम कार्यान्वयन हुनेछ।

१२. **बाली बिमा:** (१) हरेक कृषक/कृषक समूह तथा सहकारीले आवश्यकताको आधारमा बाली बिमा गर्न सक्नेछन्।

१३. **कार्यविधि संशोधन, परिमार्जन तथा खारेजी:**

(१) कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले यस कार्यविधिमा आवश्यक परिमार्जन, संशोधन एवं खारेजी गर्न सक्नेछ।

(२) यस कार्यविधिको प्रारम्भसँगै "बगर खेती कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि २०७३" स्वतः खारेज हुनेछ।

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]

[Signature]
सचिव

(कार्यविधिको दफा ८ (१) संग सम्बन्धित)

बगर खेती कार्यक्रम संचालनको लागि गरिने सम्झौता-पत्र

कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय, कृषि विभाग/राष्ट्रिय आलु, तरकारी तथा मसला विकास केन्द्रको आर्थिक सहयोगमा कृषि ज्ञान केन्द्र मार्फत संचालन गरिने चालु आ.व. ०७५।०७६ को बगर खेती कार्यक्रम संचालन गर्न कृषि ज्ञान केन्द्र, (यस भन्दा पछाडि पहिलो पक्ष भनिने), र कृषि फार्म/कृषि कम्पनी/कृषक समूह/कृषि सहकारी (यस भन्दा पछाडी दोश्रो पक्ष भनिने) बीच तपसिलका शर्तहरू बमोजिम कार्यक्रम सम्पन्न गर्न सम्झौता/सहमती गरिएको छ।

१. दोश्रो पक्षले बगरमा तरकारी खेती गर्नका लागि कम्तीमा ५ विघाको क्लष्टर बनाई लहरे तरकारी खेती गर्नुपर्नेछ।
२. पहिलोपक्षले बगरखेती कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५ परिच्छेद २ को दफा ७(ड) अनुसारको उत्पादन सामाग्रीको लागि सम्पादित क्रियाकलाप अनुसार अनुदान रकम बगरमा वाली स्थापित भए पछि कार्य सम्पादनको आधारमा वढिमा ५० प्रतिशत पहिलो किस्ता वापत र बाँकी रकम कार्यक्रम सम्पन्न भईसके पछि भुक्तानी गर्नेछ र कार्यक्रम अनुसार घुम्ती तालिम संचालन गर्नेछ।
३. पहिलो पक्षबाट दोश्रो पक्षलाई बगर खेती सम्बन्धी आवश्यक प्राविधिक सेवा सल्लाह प्रदान गरिनेछ।
४. पहिलो पक्षले नियमित रुपमा कार्यक्रमको अनुगमन निरीक्षण गर्नेछ।
५. यस सम्झौतामा उल्लेखित काम गर्दा पर्न सक्ने कुनै पनि प्राकृतिक प्रकोप/भवितव्यको पूर्ण जिम्मेवारी दोश्रोपक्ष स्वयं आफै हुनेछ।
६. यस सम्झौतामा उल्लेख भए भन्दा अन्य व्यवहाराको हकमा प्रचलित नियम कानून बमोजिम हुनेछ।

पहिलो पक्ष

कृषि ज्ञान केन्द्रको तर्फबाट

नाम:

पद:

दस्तखत:

मिति:

कार्यालयको छाप:

दोश्रो पक्ष

कृषक समूह/कृषि सहकारी/कृषि फार्म/कृषि कम्पनीको तर्फबाट

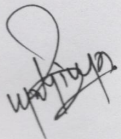
नाम:

पद:

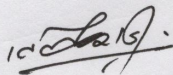
दस्तखत:

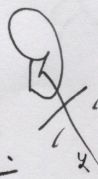
मिति:

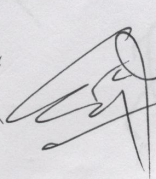
संस्थाको छाप:

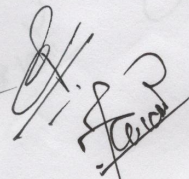

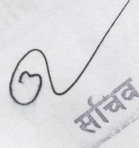

सचिव

अनुसूची - २

नेपाल सरकार
कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं

(कार्यविधिको दफा ८ (१) संग सम्बन्धित)

बगर खेती कार्यक्रमको प्रगती विवरण पठाउने फारामको ढाँचा

१. कृषक समूह/कृषि सहकारी/कृषि फार्म/कृषि कम्पनी

नाम:

ठेगाना:

३. आ.व.

४. प्रगति प्रतिवेदन अवधि: चौमासिक/वार्षिक

क्र.स.	कृषकको नाम	तरकारी वालीको नाम	क्षेत्रफल (हेक्टर)	उत्पादन(मे.टन)	विक्री मूल्य रु. (प्रति मे.टन)	कूल आमदानी (रु.)	कैफियत

प्रति ईकाई उत्पादित तरकारीको स्थानीय बजारमा विक्री मूल्य:

१.

२.

३.

नाम:

मिति:

ठेगाना:

सचिव